

ra (Kur'an) uyanlar kurtulacaklar" (âyet 157). Allah "kitaba sınımsız sarılıp namazı hakkıyla kılanlarla iyiliğe koşanların emeğini boşa çıkarmayacaktır" (âyet 170).

Sûrenin sonlarında puta tapmanın anlamsızlığı ve faydasızlığı bir kere daha ortaya konur. Kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka kimsenin bilmediğine dikkat çekilir (âyet 187). Bu bilgi Hz. Peygamber'e dahi verilmemiştir. Peygamber'in görevi gayb âleminin sırlarını açıklamak değil, Allah tarafından bildirilenleri tebliğ etmektir. Çünkü o sadece bir müjdecî ve bir uyarıcıdır (âyet 188).

Gerçek dost, kitap indiren ve vahiy gönderip doğru yolu gösteren Allah'tır. O bütün iyilerin dostudur, velisidir (âyet 196). Kurtuluş affa sarılmak, iyiliği emretmek ve anlayışsızlardan yüz çevirmekle mümkündür. Şeytanın vesvesesinden Allah'a sığınmak gerekir. Müttakiler şeytandan gelen vesveseyi hissederler. Şeytan kendi dostlarını hep azgınlığa sürükler, yakalarını hiç bırakmaz (âyet 201-202).

Bu âyetler, sûrenin baş tarafındaki İblis'in Allah'a nasıl karşı geldiğini ve Hz. Âdem'le Havvâ'yı nasıl aldattığını anlatan âyetlerle (11-25) bağlantılıdır. Yine sûrenin başında, "Siz rabbiniz tarafından indirilene uyunuz!" (âyet 2) âyetindeki emir, sûrenin sonunda, "Ben ancak rabbim tarafından bana vahyedilen şeyi uyarım" (âyet 203) âyetinde cevabını bulmuş olur. Bu da sûrenin başı ile sonu arasındaki uyum ve bütünlüğü gösterir.

Din konusunda vahye uymanın önemi, Kur'an okunduğu zaman onu dinlemenin lüzumu, Allah'a sunulan duanın üslup ve âdâbı bu son âyetlerde açıkça dile getirilir. Sûre, vahye uymanın nihâî hedefinin Allah'ı doğru tanımak ve O'na

kulluk etmek demek olduğunu ortaya koyan şu âyetle son bulur: "Rabbim katında değeri olanlar, kibreye kapılıp O'na ibadetten uzak kalmazlar. O'nun şanını ululayıp yalnızca O'na secde ederler."

Bazı tefsirlerde Ubey b. Kâ'b'dan rivayet edilen, "Kim A'râf sûresini okursa Allah kıyamet gününde o kişi ile İblis arasına bir perde koyar" meâlindeki hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir (bk. İbnü'l-Cevzî, I, 239-241; Zerkeşi, I, 432).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "ar" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "ar" md.; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman M. Osman), Medine 1386/1966, I, 239-241; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 432; Aynî, *Ümüdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XV, 157-169; Süyûtî, *el-İtkân*, I, 18; a.mlf., *Tenâsüku'd-dürer fî tenâsübi's-süver* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1406/1986, s. 87-88; Üşmünî, *Menârü'l-hüdâ fî beyânî'l-vaqf ve'l-ibtidâ*, Kahire 1286/1869, s. 113; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, III, 2-264; Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, Kahire 1373/1953, VIII, 294-533; IX, 2-540; Elmalılı, *Hak Dini*, III, 2118-2223; Ömer Rıza Doğrul, *Tanrı Buyruğu*, İstanbul 1947, I, 258; Şehhâle, Abdullah Mahmûd, *Ehdâfû külli sûre ve mekâşidühâ fî'l-Kur'ân'i'l-Kerîm*, Kahire 1986, I, 91; Ahmed Hamdi Akseki, "A'râf Sûresi", *İTA*, I, 463-469; "A'râf", *İA*, I, 549; R. Paret, "al-A'râf", *EI*² (İng.), I, 603-604; a.mlf., "el-A'râf", *UDM*, II, 879-880.

EMİN IŞIK

ARAFAT

(عرافات)

Mekke'nin doğusunda,
haccın en önemli rûknü olan
vakfenin yapıldığı yer.

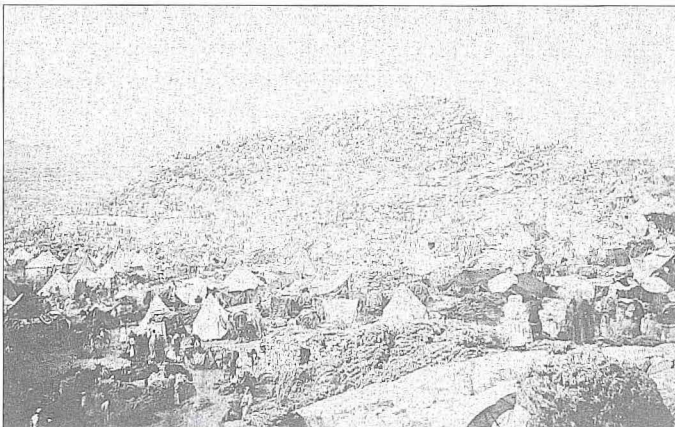
Kelime olarak "bilme, anlama, tanıma" ve "güzel koku" gibi mânalara gelen bir kökten türemiş olan **arefe** ve **arafatın** etimolojisi ve aralarındaki anlam farkı konusunda değişik görüşler ileri sürülmekle birlikte, genel olarak arafat keli-

mesinin arefenin çoğulu olmayıp her ikisinin de tekil halinde aynı yerin adları olduğu kabul edilmiştir. Bu yere Arafat adının verilmiş sebebi kesin olarak bilinmemekte ise de bu konuda bazı görüşler ileri sürülmektedir. Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın yeryüzüne indikten sonra burada buluşup tanışmaları veya Cebrâil'in Hz. İbrâhim'e haccın nasıl ve nerelerde yapılacağını öğretirken Arafat'a geldiklerinde ona, "Arefte?" (anladın mı, tanıdın mı?) diye sorması, onun da "Aref-tü" (anladım, tanıdım) demesinden dolayı buraya Arafat veya Arefe dendiği kaynaklarda zikredilmiştir. Ayrıca dünyanın her tarafından gelen insanların bu yerde birbirleriyle görüşüp tanışmaları veya günahlarını itiraf ederek Allah'tan af dilemeleri, af dileyenlerin affedilmelerinden sonra günah kirlerinden temizlenip Allah katında güzel bir kokuya sahip olmaları sebebiyle bu adın verildiği de ileri sürülen görüşler arasındadır.

Arafat Mekke'nin 21 km. doğusunda, Tâif dağ yolu üzerinde ova görünüşünde düz bir alandır. Doğu, kuzey ve güneydeki dağlar bu ovayı bir yay gibi kuşatmış, bunlardan Arafat'a bitişik olanlar Arafat'tan sayılmıştır. En uç noktaları arasında doğudan batıya 6.5 km., kuzeyden güneye de 11-12 km. uzunlukta olan bu sahanın tamamı 13.68 km²'dir ve kuzey kesiminde halk arasında Arafat dağı olarak bilinen ve eskiden İlâl veya Elâl diye adlandırılan granit taşlarından oluşmuş Cebel-i Rahme bulunmaktadır. Aslında Arafat dağı bu değil, Arafat sahasını kuşatan dağdır (İbrâhim Rifat Paşa, I, 335).

İslâm Ansiklopedisi'nde vakfe* yapılan yerin Cebel-i Rahme'den ibaret olduğu ve vakfenin yalnızca bu tepenin üzerinde yapıldığı izlenimi verilmiştir (I, 549). Halbuki vakfe Hz. Peygamber'in, "Arafat'ın tamamı vakfe yeridir" (Müslim, "Hac", 149) buyurması sebebiyle, aşağıda sınırları belirtilen Arafat sahasının her yerinde yapılabilmektedir.

Ezrakî, Muhibbüddin et-Taberî, Fâkihî ve Fâsî gibi Mekke tarihiyle ilgili eser veren müelliflerin belirttiklerine göre, batıda Urene vadisi, doğuda Sa'd dağından eski Tâif yoluna kadar uzanan ve Arafat vâdisini çevreleyen Arafat dağları, güneyde Nemire dağının doruğu, İbn Âmir bostanlığı, Urene vadisi ve eski Tâif yolu, kuzeyde Sa'd dağı ve Urene vadisine kavuşuncaya kadar uzayan ve üst tarafı Kinâne, alt tarafı Hüzeyl kabilele-

XX yüzyıl başlarında Arafat (İÜ Ktp., Albüm, nr. 90745)

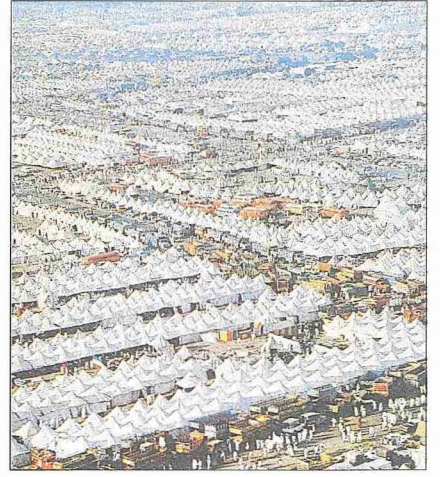
rine ait olan Vasık vadisi Arafat sahasının sınırlarını teşkil etmektedir.

Bu sınırlar içerisinde kalan Arafat'ın batısında Nemire Mescidi bulunmaktadır. İbrâhim Mescidi ve Arafat Musallâsı diye de adlandırılan bu mescidin kıble yönüne gelen ilk yarısı Arafat sınırları içindeki Urene vadisinde, ikinci yarısı ise Arafat sınırları içinde kalmaktadır. Amr b. Dînâr'ın anlattığına göre İbn Zübeyr zamanında Urene vadisinde, arefe günü öğle ve ikinci namazının cemedilecek kılındığı yerde Hz. Peygamber'in taştan yapılmış küçük bir minberi vardı. Bunu sel götürünce İbn Zübeyr ağaçtan yeni bir minber yaptırdı.

Arafat sahasının tamamı Hil bölgesindedir yani Harem sınırları dışında kalmaktadır. Ancak Harem sınırının bittiği yerde Arafat sınırı başlamamakta, arada Urene vadisi bulunmaktadır. Günümüzde Harem sınırının bittiği noktalar uyarıcı levhalarla işaretlenirken Ara-

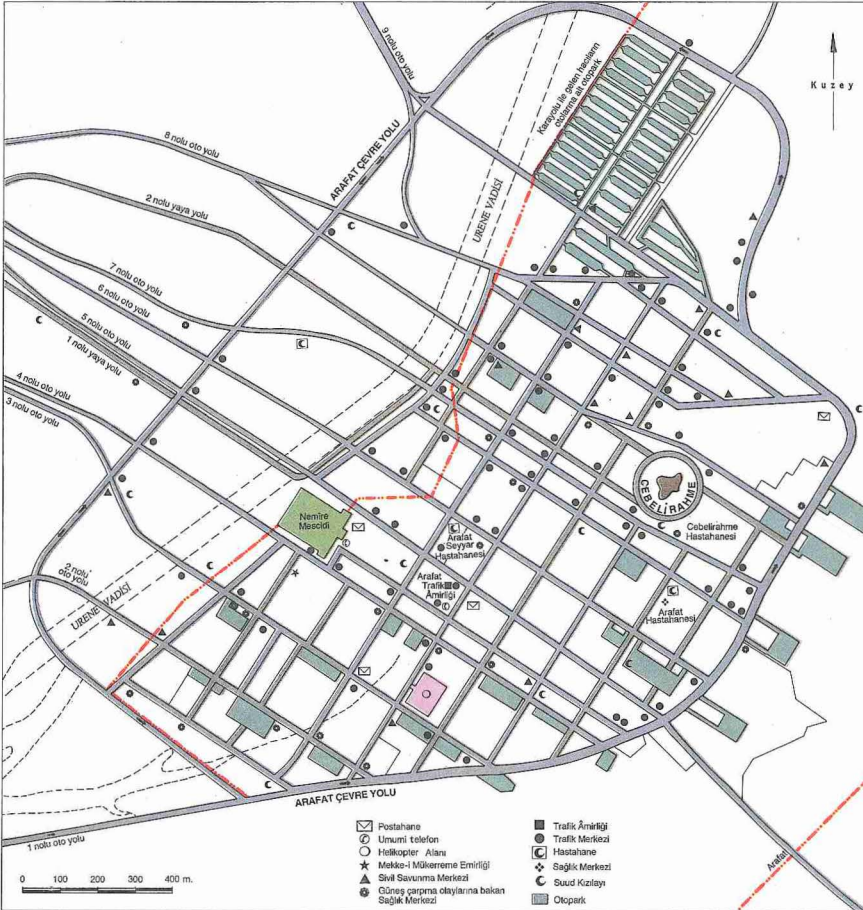
fat sınırı da duvar görünümünde büyük sınır taşlarıyla (alem*) belirlenmiştir.

Arafat vadisinin tamamında vakfe yapmak mümkün olduğu halde hacılar, Hz. Peygamber vakfesini Cebel-i Rahme'de Neb'a ve Nübey'a kayaları arasında bulunan Nâbit tepesi üzerinde yaptığı için aynı yer ve çevresinde bulunmayı arzu ederler. Bundan dolayı bu bölge hacıların izdihamına en çok mâruz kalan bir yer olagelmiş, hacılara hizmet üzere kurulan sosyal tesisler daha çok bu çevrede yoğunluk kazanmıştır. İbrâhim Rifat Paşa bu civarda sekiz havuz bulunduğunu, sağlam yapıları olan bu havuzların hac zamanında Aynizübeyde'den boru hattı ile getirilen su ile doldurulduğunu, her yıl hac mevsiminden önce bu havuzların onarım ve temizlik işlerinin yapıldığını, aynı zamanda Arafat Çarşısı diye bilinen ve et dahil her çeşit gıda maddesinin satıldığı yerin de bu bölgede bulunduğunu kaydeder (*Mir'â-tü'l-Haremeyn*, I, 45).

Arafat'ta hacılar için hazırlanan çadırlar

Arafat planı

Klasik kaynaklarda zikredildiğine göre Arafat'ta bahçeler, arefe gününde Mekkeliler'in gelip oturduğu güzel evler bulunmakta idi. Artık bunlardan bir eser kalmamakla birlikte ciddi bir ağaçlandırma projesinin uygulanmasıyla bugünün Arafat'ı Mekkeliler'in mesire yeri olma özelliğini yeniden kazanmıştır. Bunun yanı sıra aydınlatma, haberleşme ve sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde teknik gelişmelerden istifade edilmiş, isteyen bütün ülkelere uydu aracılığıyla vakfenin naklen yayınlanması için gerekli televizyon istasyonları kurulmuş, büyük otoparklar inşa edilmiş ve hacıların Müzdelife'ye dönüşünü kolaylaştırmak için Arafat'ı Müzdelife'ye bağlayan dokuz ayrı otoyol yapılmıştır.

Hz. Peygamber'in "Hac Arafat'tır" (İbn Mâce, "Menâsik", 57; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 68; Tirmizî, "Tefsîr", 3) buyurması, İslâm'ın beş şartından biri olan hac ibadetinin yerine getirilmesinde Arafat'ın ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermeye kâfidir. Bu hadise dayanılarak bütün mezheplerde Arafat'ta vakfe hacın rükünlerinden sayılmış, Hanefiler'de ise "asli rükün" sayılıp diğer rükünlerden farklı olan önemine işaret edilmiştir. Yine bütün mezhepler, vakfe zamanı içerisinde bir an bile olsa Arafat'ta bulunmayan kimsenin hacının geçersiz olduğu konusunda görüş birliği içinde dirlir.

Arafat'ta vakfe zamanı, arefe günü (9 Zilhicce) güneşin zevalinden sonra baş-

lar, ertesi gün şafak vaktine kadar devam eder. Sünnete uymak açısından esas olan, Arafat sınırları içine zilhicenin dokuzuncu günü zevalden sonra girmek ise de günümüzde birlikte hareket mecburiyeti sebebiyle, hacıların büyük çoğunluğunun zilhicenin sekizinci gününü Arafat'a taşınmaları ve geceyi orada geçirmeleri teamül haline gelmiştir. Güneş batıncaya kadar Arafat'ta kalmak vâcibtir; güneşin batmasından sonra da Müzdelife'ye doğru yola çıkılır (daha geniş bilgi için bk. VAKFE).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, "arf" md.; Müslim, "Hac", 149; İbn Mâce, "Menâsik", 57; Ebü Dâvûd, "Menâsik", 68; Tirmizî, "Tefsîr", 3; Ezrakî, *Ah-bârü Mekke* (Melhas), II, 194-196; Fâkihî, *Ah-bârü Mekke* (nşr. Abdülmelik b. Abdullah b. Dihîş), Mekke 1407/1986-87, V, 6 vd.; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 125 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 295; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, V, 173-175; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 428; Yâkût, *Mu‘cemü'l-büldân*, IV, 104, 105; Muhibbuddin et-Taberî, *el-Kırâ li-kâşidi ‘ummi'l-kurâ* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Kahire 1390/1970, s. 385; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Ali el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 187; Fâsî, *Şifâ‘ü'l-garâm fi ahbâri'l-beledi'l-Harâm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), I, 301, 306; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Fikr), I, 496; Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 691-699; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir‘âtü'l-Haremeyn*, I, 44-45, 355; "Arafat", *İA*, I, 549-550; A. J. Wensinck — [H. A. R. Gibb], "Arafa", *El²* (İng.), I, 604.

ABDULLAH BOKS

ARAFÂTÜ'L-‘ARİFİN

(عرفات العارفين)

Takıyyüddin-i Evhadî'nin
(ö. 1042/1632-33'ten sonra)
Farsça şuarâ tezkiresi.

Tam adı 'Arafâtü'l-‘ârifin ve ‘arâşâtü'l-‘âşîkin ('Arafâtü'l-‘âşîkin ve ‘arâşâtü'l-‘ârifin) olan eserin müellifi Takıyyüddin-i Evhadî İsfahan'da doğdu ve ilk tahsilini bu şehirde yaptı. Gençlik döneminde Şiraz'da Urî-i Şîrâzî ve Ârif-i Lâhicî gibi dönemin ünlü şairlerinin sohbetlerinde bulundu ve ilk şiirlerini burada yazdı. Şiirleriyle Safevîler'den Şah I. Abbas'ın takdirini kazandı. 1606'da Hindistan'a giderek Agra'da 1613'te yazmaya başladığı tezkiresini 1615'te tamamladı. Daha sonra elde ettiği yeni bilgileri ve şiirleri ekleyerek eserine 1632 yılında son şeklini verdi.

'Arafâtü'l-‘ârifin, alfabenin her harfi bir "arsa" sayılarak yirmi sekiz "arsa"ya ve her "arsa" da "mütekaddimîn", "mütevassıtîn" ve "müteahhirîn" başlıklarıyla üç "arafe"ye (A. Gülçin-i Meânî bu kelimeyi "gurfe" okumuştur) ayrılmıştır. Eserde 3300'ü aşkın şair hakkında bilgi verilmiş, şiirlerinden örnekler yazılmıştır. Ayrıca eserde faydalanılan çok sayıda kaynak da zikredilmiştir. En geniş Fars-

ça şuarâ tezkirelerden biri olan 'Arafâtü'l-‘ârifin hacmi, kaynaklarının çokluğu, müellifin oldukça dikkatli hareket etmesi ve özellikle çağdaşı şairler hakkında bizzat edindiği bilgileri aktarması açısından önemlidir. Henüz yayımlanmamış olan eserin bilinen dört yazması Âsafiyîye (Tahran), Kitâbhâne-i Millî-i Melik (Tahran), Bankipür ve Lindesiena kütüphanelerinde bulunmaktadır. Müellifin 1626'da kaleme aldığı *Kâ‘be-i ‘İrfân* adlı eseri 'Arafâtü'l-‘ârifin'in bir özeti sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 379-380; Storey, *Persian Literature*, London 1970-72, I/2, s. 808-811; Ahmed Gülçin-i Meânî, *Târîh-i Tezkirehâ-yı Fârsî*, Tahran 1350 hş., II, 3-21.

ADNAN KARAIŞMAİLOĞLU

ARAGON

İspanya'nın kuzeydoğusunda
bağımsız bir bölge;
1035-1833 yılları arasında
burada hüküm süren ve
Endülüs'teki İslâm hakimiyetine
son veren
hristiyan krallığı.

Coğrafi terim olarak Sentemeriye (Santaver) Kalesi'nin hâkim olduğu nehir ile vadinin adıdır. Navarra topraklarına uzanan tabii yol Aragon vadisinden geçer. Bu vadi İslâm ordularının özellikle Benblüne (Pamplona) ve Nebra'ya (Navarra) yönelik akınlarında takip ettikleri bir güzergâh idi. Muhammed b. Abdülmelik et-Tavîl Benblüne'yi zaptetmek gayesiyle çıktığı sefer sırasında (298/911) bu yolu takip ettiği gibi Endülüs Emvî Halifesi III. Abdurrahman da 312'deki (924) meşhur seferinde aynı yolu kullanmıştı. Bazılarına göre Aragon bir dağ sırasının (Cebel-i Aragon) adıdır. Makkarî ise Aragon'un Tuleytula (Toledo) ve Sarakusta (Zaragoza) ile birlikte Endülüs'te beşinci iklimde (bölge) yer aldığını ve güneyinde Barselona'nın uzandığını söylemektedir (*Nefhu't-tib*, I, 137). Ancak Aragon her şeyden önce siyasi bir anlam taşımaktadır. Himyerî buranın Sancho'nun oğlu Garcia'nın ülkesi olduğunu, çeşitli beldeleri, menzilleri ve nahiyeleri içine aldığını belirtir (*er-Ravzû'l-mi‘târ*, s. 27).

Roma İmparatorluğu'nun Hispania Tarraconensis adlı eski bir eyaletinin bir bölümünü teşkil eden Aragon V. yüzyılda

Arafat'ın havadan görünüşü

